

Резюмета на научните публикации
на доц. д-р Надежда Иванова Михайлова-Сталянова,
кандидат за участие в конкурс за заемане на академична длъжност
„професор“
по професионално направление 2.1. Филология, български език
(лексикология) ,
обявен в ДВ, бр. 24 от 17.03.2023 г

Монографии :

1. Надежда Сталянова, Речта в съвременното българско общество, ISBN:978-954-326-413-1, Парадигма, София 2020

Книгата „Речта в съвременното българско общество“ е посветена на динамичните процеси в лексикалната система на българския език. В нея намират място актуални теми като навлизането на чужди думи в речта, както и разширяването на семантичния обем на познати и установени лексикални единици. Пряката връзка между съдбата на езика и общественото развитие е засегната в текстовете, посветени на политически коректната лексика и на това как идеята за неутрална реч влияе върху утвърдена терминология от различни области и фразеологизми, част от традиционното българско словно богатство. Част от разработките са върху предизборния език в последните години. Особено внимание е обърнато на връзката между агитацията и манипулацията в посланията, които политиките отправят. Една от целите на книгата е да представи корелацията между езика и общественото развитие и темата за езиковата агресия в обществото.

Главата „Езикова агресия и общество“ се фокусира върху измеренията на езиковата агресия сред учениците въз основа на анкетно проучване сред ученици от 19 училища в 11 града в България. Поставен е акцент върху измеренията на езиковата агресия сред младежите в училищна възраст, характеристиките на средата, в която живеем, типове агресивно поведение в обществото, реакциите спрямо обидно и агресивно поведение и др. Проучането не е само строго лингвистично, а съчетава в себе си проблеми от сферата на психологията, педагогиката, социолингвистиката и народопсихологията. Приносна е предложената класификация на обидните думи и изрази по семантични групи, която би могла да послужи за отправна точка при създаване на типология на обидата в българския език.

Главата „Нови думи и значения“ се съсредоточава върху новонавлезли и нововъзникнали думи и значения в българската публична реч. Изследвана е

нововъзникналата конотативната натовареност на утвърдени лексеми, както и нови лексикални единици в политическата реч.

Главата „Език, реч и политическа коректност“ обръща внимание на връзката общество-език-реч в измеренията на препоръчителната и недопустимата употреба на определени лексикални единици. Тук се разглежда влиянието на джендър неутралния език върху терминологичната система на правото. Посочени са любопитни случаи на трудности при превод, породени от разминаване на възприятието на политически коректната лексика в контекста на различни култури, влиянието върху езиковото поведение и навиците за политически коректно говорене.

Главата „Политическа реч“ е израз на дългогодишния интерес на авторката към проблематиката на политическото слово, като тук изследователският интерес е насочен към предизборните речеви стратегии на убеждаване и манипулация, както и към метафориката в политическата реч.

Главата „Фразеология“ разглежда функционирането на редица фразеологични единици с разнообразни компоненти в съвременната медийна реч, като отбелязва, че за изследването на фразеологизмите по отношение на употребата им е необходимо и ревизиране на съществуващите фразеологични речници. Поставят се въпросите за механизмите на овладяване на фразеологията и идиоматиката в родния език. Особено внимание е отделено на фразеологичните единици с компонент политически некоректна лексема, като се изследва тяхното разпространение и употреба в медийната реч и сред носителите на езика в училищна възраст. Тук се поставят въпроси за живота на фразеологичните единици в среда на политическа коректност (такива с етнотимен компонент), възможните начини на процедиране с подобни фразеологизми, които са включени в съществуващите фразеологични речници и в българската художествена литература, като се стига до по-глобални въпроси за динамиката на представата за свободата на словото.

2. Монография

Nadezhda Stalyanova, Elena Kreytchova, The Power of Public Speech. 221 p. ISBN 978-954-326-312-7., ISBN:978-954-326-312-7, Парадигма, София 2017

Основната цел на монографията е да маркира съществени въпроси на тенденциите в развитието на публичната реч, които чертаят и ще определят развитието на обществото.

В главата **„Агресия и езикова агресия“** се поставят въпроси, отнасящи се до човешката агресия, занимавали човечеството в течение на векове и разглеждани от

различни гледни точки – от тази на философията, психологията, религията. Самите прояви на агресия могат да бъдат изразени вербално, невербално, физически или психически, могат да бъдат насочени към хора, предмети, животни и т.н. Разглеждат се проявите на агресия в нашето съвремие (като тук имаме предвид и новите прояви на агресия, непознати преди десетилетия, на които вече често се натъкваме в обществото, представляват и рефлексия на модерните времена, на техническия напредък и развитието на информационните технологии, които ни заобикаля отвсякъде и се проявява във всяка сфера на живота ни).

Сигналите на речевата агресия в публичната реч се анализират както от лингвистични позиции, така и от гледна точка на лингвоидеологията и реторичния анализ. Разгледана е речевата агресивност, която се проявява не само чрез езикови единици, свързани с грубо, жестоко, силово поведение (вулгарни думи, псувни, просторечие и груб жаргон), но в много силна степен и с налагане от страна на говорещия на свое речево (или по-общо – комуникативно) поведение, отказ от диалог, неумение да се слуша събеседникът.

Главата **„Езикова агресия, език на омразата и свободата на словото“** е посветена на свободата на словото – на възможността да се изрази собственото мнение, мисли и възгледи, а също толерантността, способността да се допусне съществуването на различно мнение, което представлява едни от основите на демократичната държава. От юридическа гледна точка се разглеждат правото на свободата на словото в конфликт най-вече с правото на личен живот, на лично свобода, с правото на запазване на човешкото достойнство, на честта и доброто име, със свободата на мисълта, съвестта и вероизповеданието, със свободата за сдружаване и събирания, с правото на достъп до информация, ев. със забраната на проява на дискриминация. Анализирани са редица нормативни документи, които дават възможност на отделните държави да ограничават свободата на словото и дори им налага задължението да възпрепятстват словните прояви, представляващи подстрекаване към дискриминация, вражда или насилие.

В тази глава се отделя и специално внимание на езика на омразата като една от съставните части на т.нар. престъпления на омразата, т.е. наказуеми деяния, породени от омраза. Текстът прави разграничение между език на омразата, реч, изпълнена с гняв, дори неемоционална реч или изразяване на предразсъдъци посредством вицове, намеци, изграждане на представи и вражда по своята същност. Враждебните изказвания могат да бъдат разделени от тази гледна точка на реч на омразата заради формата на изказването (напр. обиди, презрение) и реч на омразата от гледна точка на съдържанието на посланието.

Главата **„Общество, публичен език, медии“** с нейните подглави **„Публична сфера и морал“**, **„Етичен кодекс и медии“**, **„Медии – свобода и отговорност“** е

посветена на ролята на медиите за формирането на модерната публична сфера и нейната трансформация чрез комуникативният механизъм, по който се осъществяват процесите на трансформация. В главата се разглежда медийната саморегулация (чрез приемането на Етичен кодекс на българските медии), т.е. механизма за гарантиране на свободата на медиите. Текстът представя накратко историята на създаването на етичния кодекс на българските журналисти. Също така се изследва и нормативната уредба на свободата на словото и медиите.

Главата **„Човекът, медиите и виртуалната среда“** обобщава технологичните и информационни иновации, които трансформираха и продължават да променят радикално всички нива от публичната сфера и личния ни живот. Тук се разглеждат виртуалното пространство и онлайн обществото, които имат свои правила и код на поведение.

Главата **„Интернет свободата и речта на омразата онлайн“** акцентира върху въпросите къде е границата между свободата на словото и речта на омразата в кибер пространството и на ролята на Интернет като медиум в разнообразието на гледни точки, базисно за плуралистичното общество.

Главата **„Изразяване на личното мнение онлайн – свобода или ограничения“** разглежда начините, по които се регулира агресивността и езика на омразата в публичната медийна реч. Тук съседоточаваме вниманието си върху механизмите, които онлайн медиите прилагат, с цел ограничаване на вербалната агресия от страна на читателите и потребителите на медийните онлайн продукти. Това се постига чрез политиката на онлайн медиите, която е оповестена публично, като са анализирани най-популярните български онлайн информационни агенции и портали, както и онлайн изданията на български вестници (ежедневници и седмичници)

Главата **„Думи и мисли в окови или на свобода?“** разглежда политическата коректност като начин на градене на принципи на общуване и в частност на вербално поведение. Проследена е историята на идеята още от 18 век до наши дни, през марксистко-ленинските идеи, с особен акцент на 60-те и 70-те години на 20 век и маркирането на границите на обществено приемливото на вербалното поведение в съвременните ни общества. Подчертано е, че всичко, което стои зад идеята „политическа коректност“, далеч не се възприема еднозначно както от обществото, така и от изследователите – било то хуманитаристи най-общо, в частност социолози, политолози, езиковеди.

Главата **„Ядем ли малки негърчета (лингвистични експертизи по два съдебни казуса)“** разглежда практическата страна на въпроса за политическата коректност в рамките на две реални съдебни дела на Комисията за защита от дискриминация от 2016 година, в които авторката е призована като вещо лице за даване на лингвистична експертиза. И двата съдебни казуса са свързани с публичния език, като от лингвистична гледна точка в тях се преплитат въпросите за семантиката, етимологията,

функционирането на лексема в контекст, езика на омразата, политическата коректност, правата на човека в зависимост от публичния език.

Главата „Силата на езика през призмата на Холивуд и лингвистиката“ разглежда избрани лингвистични теории, пресъздадени в сюжета на филма „Първи контакт“ (Arrival), който е с 8 номинации за Оскар за 2016 година.

Научни статии, обединени в следните тематични области:

Фразеология (публикации № 2.3, 3.2, 3.10)

В посочените публикации се изследват редица фразеологизми и тяхното функциониране в съвременната публична реч. Опорна лексема на фразеологизмите често е название на етноним, смятан за непремлив за употреба в публичната реч. Текстовете разглеждат лексикографската репрезентация на фразеологизмите, техните актуализации в медийното пространство и степента на познатост и семантична разпознаваемост. Чрез проведени анкети се правят изводи за функционирането им в речниковия запас на разнообразни групи респонденти. Фразеологизмите са разгледани като компонент от езиковата картина на света, отразяващи дълбоко залегнали представи за действителността.

Публична реч (публикации № 2.5, 2.8, 2.9, 3.11,3.1, 3.8, 3.12)

Публикациите разглеждат различни аспекти на публичната реч – политическото говорене, речевото поведение във виртуалното пространство, функционирането на дадени езикови единици в контекста на политически коректното говорене и недискриминационните стратегии. Изследователският интерес е насочен към устното общуване сред младежите, към правилата за публикуване в онлайн форуми, предизборните политически послания. Специално внимание в тези публикации се отделя на агресията в речта и нейните измерения в разнообразни контексти на общуване. Прави се класификация на обидната лексика, използвана от български ученици. Обидното слово се разглежда като компонент на агресивното човешко поведение. Текстовете поставят въпроси дали тази агресия може да се предотврати чрез политически коректната лексика, дали отделният индивид би могъл да повлияе на околната враждебна среда и др.

Нови думи и значения (публикации № 3.9, 3.14, 3.6)

Публикациите се съсредоточават върху семантичния обем и конотативната натовареност на традиционни лексеми в българския език (*проект, отговорност, визия*),

както и разширяване на семантичния обем на други лексеми (*експертиза*). Тези текстове отразяват динамиката на процесите, протичащи в лексикалната система.

Преподаване на български език като чужд (публикации № 2.2, 3.13, 3.15, 3.3, 3.3)

Изследователското внимание в тези публикации е насочено към спецификата на чуждоезиковото обучение в славянска среда. Обърнато е специално внимание на въпросите за взаимните езикови влияния и родствената близост между езиците през призмата на тяхното усвояване. Разгледано е влиянието на първия език върху усвояването и по-късно върху използването на втория език, като то може да бъде положително, отрицателно и дори нулево. В някои от статиите вниманието е насочено към практическите аспекти на дидактичния академичен процес, към лексикографската практика като компонент на академичното обучение.

Университетски учебни помагала (български език като чужд) (публикации № 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7)

Помагалата с упражнения са насочени към студенти българисти, към бъдещи и действащи преводачи, които искат да усъвършенстват познанията си по български език, към преподавателите по български език като чужд като помощно средство в тяхната работа, както и към всички чужденци, които изучават български като чужд. Изданията съдържат упражнения преди всичко по лексика, семантика, засегнати са системните отношения в лексиката, колокациите и др. Предназначени са за работа в академична среда в часовете по практически български, описателна граматика на българския език и семинарите по превод, така и за изучаващи български език извън филологическите университетски специалности. 5 от помагалата са издадени в чужбина. 5 от тях са качени в интернет със свободен достъп на страниците на университетски библиотеки.

Речници (публикации № 4.1, 4.2, 4.3)

Двата тома на триезичния „Речник на лингвистичните термини за студенти слависти“ представляват първо по рода си издание в научната славистична литература и лексикографската практика в славянските държави. Той е предназначен за студенти, преподаватели и изследователи, работещи в областта на българистиката и славистиката. Речникът обхваща някои основни езиковедски термини, с които студентите се запознават както в началния етап на своето филологическо образование, така и най-вече боравят в магистърската степен на своето обучение, в бъдещата си научна работа като докторанти и

постдокторанти. Речникът също така е и полезен справочник за всички езиковеди в областта на сравнителното славянско езикознание. Речникът е триезичен. Съдържа термини на български, чешки и полски език, като изходният език е българският.

Четириезичният тематичен речник съдържа 21 семантични гнезда, които са пряко свързани с човека и заобикалящия го свят. Представената лексика се отличава с широк диапазон от понятия, предмети и термини.

Други

Публикация № 2.1

В статията се разглеждат проблемите, с които се сблъскват традиционните научни списания в областта на хуманитарните науки в България. Статията е посветена на списание „Българска реч“, което съчетава научния подход и търсенето на популярни теми. Текстът се занимава с проблемите, с които се сблъсква редакционната колегия на списанието в днешно време в контекста на изискванията към публикациите на изследователите.

Публикация № 2.6

Статията разглежда научноизследователската дейност на университетските преподаватели в пряко отношение към видимостта, признанието и позиционирането на университета във важни рейтингови системи. Текстът анализира кодексите за публикационна етика, намиращи се на уебсайтовете на два университета - Софийския университет „Свети Климент Охридски“, София, България, и Варшавския университет, Полша.

Публикация № 2.4

Текстът разглежда съдбата на сърбохърватския език, който след Втората световна война е официално конституиран въз основа на така нареченото Новосадско споразумение (1954 г.). Неговото отпадане е свързано с разпадането на Югославската федерация (1992 г.). Изследването се съсредоточава върху социологическите, историческите, политическите и идеологическите причини за отхвърлянето на този глосимоним.

Публикация № 2.7

Текстът изследва запазения архив на Иван П. Милев, който описва историята и обичаите на едно българско село - Добри дял. Представени са неговите етноложки и исторически бележки, които дават важна информация за традициите, народните обичаи и обреди, както и за създадените в селото институции - читалище, църква, кооперация

